

GY. SZABÓ ANDRÁS

A heimfeldi Krisztus

Előrebocsátom, kedves barátom, hogy semmiféle komolyan vehető kompetenciám e kérdésben nincs. Némi rálátásom talán igen, merem remélni, hogy több is egy kicsit az átlagosnál, de szakértelmem, értsd, a szakirodalomban való jártasságom hiányzik. Csupán műkedvelőnek, nyitott szemű, a látott jelenségen eltöprengő nézőnek tudom magam, korántsem a művészet fejlődését, ha egyáltalán van ilyen, folyamatában kísérő elemző elmének. A látvány visszadáadásának, megörökítésének lehetőségei izgatnak, melyek mindig egyazon cél meghatározta irányban teljesedtek ki, vagy maradtak szerényebb, esetleg meddő kísérletek.

Igen, ez az a terület, melynek világáról annyit beszéltem Neked, kuszán és töredékesen, mert sokszor a magam számára sem tudtam megfogalmazni bizonyossággal, amit szerettem volna átadni. A felszín mögött izgatott a mélyebb terrénem, mely a látható világ csodáit, gyakran igen hétköznapi keretek között, a transzcendencia magasságába tudja emelni. Mert azt a véleményemet Te is osztod, valahányszor erről beszélgetünk, hogy elképesztő alkotói fantázia és tudás kell ahhoz, hogy a papírra vagy vászonra fektetett, alapvetően két dimenzióban megvalósuló ábrázolás valami hihetetlen bravúr folytán eltérjen a megszokott látásmódtól, mintegy ellentmondjon neki. Hogy megjelenjen a néző előtt az illúzió varázsa!

Mantegnát mindig szerettem. Többször említetted, hogy a padovai festő alkotásaiból ezt az egyetlen egyet, a *Halott Krisztust* emelem ki leggyakrabban az életműből. Elismerem, igazad van, erről a képről beszéltem Neked legtöbbször, de szóba hoztam más munkáit is. Valószínű, az emberi test ábrázolásában, a halott Krisztus képi megformálásában a saját korában ő nyújtotta a legmeglepőbbet. A kiterített test látványa a fekvő halott lába felől nézve, ez az ágy lábánál elfoglalt nézőpont az, ami korábról nem ismert közelségbe hozza az Isten fiát. Egy térben vagytok, ott vagy előtte, akár meg is érintheted. A test rövidül, tekinteted végigsiklik félmeztelen mozdulatlan alakján, az átszögelt talpaktól a combok és a kidomborodó mellkas vonalán át egészen a fejig, melynek merev, kissé felfelé tartott állkapcsát látod a feszülő bordák mögött. Az egész jelenetet horizontálisan nézed. Egyáltalán nem zavar, hogy a szép szakállas fej talán kicsit nagyobb a kellenél; Vitruvius, az ókori elméleti tudós, polihisztor s maga Leonardo mester is a fej méretét az emberi test egynolcadában határozta meg. Az ágyon fekvő alak perspektivikus, rövidített ábrázolása, ez a forradalmian újszerű látásmód teremti meg azt az illúziót, hogy ugyan észrevétlenül, de te is ott vagy a siratás szereplői között.

Évekkel ezelőtt Németországba, Kielbe hívtak meg egy urbanisztikai konferenciára, melynek előadásai a műemlékvédelem köré csoportosultak. Ez az öreg, hűvös levegőjű, szép Hanza-város a Balti-tenger partján, kikötőjében a jövő-menő természetes hajókkal, kompjaival, nyüzsgő belvárosával izgalmas látványt kínál a nap minden szakában. A konferencia elején, a vacsorát követő ismerkedő esten azt kértem egyik kedves, régi ottani kollégámtól, hogy vigyen

el Heimfeldbe, a valamikori tengerfenék vidékére, ahol Theodor Storm viharlovasának története is játszódik. Érdekelt maga a táj, a könyvekből jól ismert holsteini föld, de főleg Heimfeld nagyon régi temploma, melynek falai egy egészen különleges Krisztus-képet őriztek, melyről csak hallottam, de sohasem láttam. A kérésnek barátom örömmel tett eleget, s a konferencia utolsó napjának reggelén nekivágtunk a nem is oly távoli útnak. Nagy hódolója volt a művészeteknek, különösen a német késő gótika szárnyas oltárainak világában mozgott otthonosan, így a korabeli Krisztus-ábrázolásokat is jól ismerte. Az egész út talán létre sem jött volna, ha azon az ismerkedő esten elő nem kerül beszélgetésünk során a Mantegna-kép, melyet ő is nagyon szeretett, s ennek kapcsán hoztam szóba kérésemet. Heinrich barátom természetesen jól ismerte a heimfeldi Krisztust.

Napsütéses, tiszta reggel volt, amikor elindultunk. Széles, többsávos úton haladtunk egy darabig, aztán, hogy kielégítse kíváncsiságomat, barátom ráfordult egy keskenyebb útra, hogy még inkább élvezhessem a táj szépségét. Kerülő út volt, lényegesen hosszabb az autópályánál, bodza- és orgonabokrok szegélyezték, és nagyra nőtt hársfák kísérték távolabbról. A vidék valóban tengerfenék volt valamikor, régi ártéri terület, melyen itt is, ott is, akár Hollandiában, emeletnyi magasságú gátakkal szorították vissza a tenger habzó hullámain, hogy földet nyerjenek az itt lakók számára. Dagály idején, a gátak megépítése előtt, a lapos parti részek mind víz alatt álltak, a tenger felhúzódott a szárazföldre, nedves, ködös szürkesség borította a vidéket, mely Heinrich szerint még az emberek lelkét is megülte, innen Storm novelláinak hangulata.

Jó másfél órás kocsikázás után megérkeztünk Heimfeldbe. Egy rozstábla mellett vitt el az utunk, s alighogy elhagytuk a széles, ember nagyságú hamvaszöld kalászos, egy halom tetején megpillantottuk a templomot. Kis település volt Heimfeld, ottani viszonylatban közepes méretű, néhány magas homlokzatú régi házzal a főtéren. Maga a templom a falu északi végében, a már említett domb tetején állt terebélyes hársfák társaságában. Nem tartozott a nagy építmények közé, öreg templomocska volt, vidékies, szűk, afféle falusi kegyhely. Kőfal vette körbe, inkább ellipszis, mint kör formájú alakzatban, szépen faragott, kissé szabálytalanul illeszkedő terméskövekből. Nehézkés ívelésű bejárati bolthajtása alacsony volt, egy nyúlánk termetű ember csak lehajtott fejjel bújhatott át rajta. Vastag, gyalulatlan deszkából készült ajtajához több generáció óta nem nyúlhatott hozzá senki. Nem is kellett, mert egymáshoz erősített sűrű erezésű, tömött fatáblái, melyeket széles vaspántok fogtak össze, állták az időt. Román stílusban épült, de már csúcsíves ablakai voltak. Heinrich lenyomta a nehéz kovácsolt kilincset, az ajtó egyik szárnya kinyílt, és mi beléptünk.

Te ismersz engem, tudod, nem megyek elébe azonnal az élménynek, szeretem megvárakoztatni a pillanatot. Így voltam most is. A templom meglehetősen szerény, eklektikus berendezésére esett először a tekintetem. A szószék, a padok kiképzése, a karzat minden dísz nélküli puritán megoldása bizony inkább falusi iparosok, egyszerű asztalosok keze munkáját őrizte, egyik sem tartozott az igényesebb művészi alkotások közé. Nehézkés, kicsit elnagyolt volt valamennyi. A festmény viszont, mely a szentély előtti nyugati oldalon, szemmagasságban helyezkedett el, ledöbrentett, felülmúlta minden várakozásomat. Elég nagy méretű kép volt, talán két méter hosszú, egy méter széles, vastag fekete keretbe foglalt festmény. Először nem is értettem, annyira váratlanul ért a minden hagyományos ábrázolást felrúgó kompozíció. Varázslatos volt, amit láttam, nem akartam hinni a szememnek.

A kép egy testet ábrázolt, mely akár a te tested is lehetett volna. Ugyanis a festő, akinek létéről semmit nem tudunk, azt akarta elhíttetni veled, erre irányult minden szándéka, hogy te függsz a keresztfán. De hogyan is tudta elérni mindezt?

A keresztre feszített test úgy jelent meg a képen, hogy a mell nagy része, a váll, a fej nem szerepelt rajta. A kép alsó mezejében, pontosan a néző szemmagasságában, a mellkas alsó bordázata töltötte ki teljes szélességben a kép jobb és bal oldalát. Ez benned, a nézőben azt a hatást keltette, hogy a bordázott mellkas a te testrészed, ahogy magadénak láttad közvetlen alatta a horpadt has épp csak felvillanó részét, mely vércsíkos volt attól a sebtől, melyet a kivégzésre kijelölt légió egyik katonája ejtett lándzsája hegyével, közel a szív-tájékhöz. A lefelé lógó test a térbeliség illúzióját keltve, perspektivikusan rövidült, az ágyékkötő rálátást engedett a két előrebukó combra, majd a térdekre, s valamivel lejjebb a szögekkel átvert lábfejekre. A nézőpont tehát befelé szűkült, a kép közepe irányába, ezért is vált láthatóvá egy ponton a test alatt, ugyancsak erős rövidülésben, összetartó éleivel maga a kereszt. Az evangéliumok szerint Krisztus hat órán át, a zsidó időszámításból kiindulva délután három órától este kilencig függött a keresztfán. Az égbolt épphogy megjelenő, hunyorgó csillagai, melyeket elhomályosuló tekintetével agóniája végső pillanataiban még láthatott, ott pislogtak a festményen is. Valahol mélyen alattad, a kereszt tövében, ott lenn a kis halmon három alak nézett föl rád, Mária, Mária Magdaléna és János. Mária görnyedt testtartásban Magdaléna mellett állt, aki karjai közt tartotta az összeesni készülő, síró anyát, a szóke János barna köpenyében valamivel tőlük távolabb térdelt. Arcukat eltorzította a fájdalom. A cohors katonái ekkor már elhagyták a helyszínt.

Nem tudom meddig állhattam a kép előtt, de azt hiszem, nagyon sokáig. Az illúzió, hogy én vagyok jelen a képen, én nézem odafentről, ami lent történik, benneltá tett, elvette minden szavamat. Egy pad támasztékára könyökölve néztem lenyűgözve a festményt. – Vajon mikor készülhetett? – kérdeztem Heinrichtől, aki némán ült mögöttem. – Csak találgatni lehet – felelte –, valamikor az ezerötyszázas évek elején. Az egészben tényleg az a különös, hogy valóban semmit, de semmit nem tudunk a készítőjéről. – De hát a monogram az alján... – mondtam félig hangosan barátomnak – csak elindít valamilyen irányba...

Heinrich a fejét rázta: – C. V., bárki lehet – szólt elgondolkodva –, én még azt is el tudom képzelni, hogy környékbeli, falusi festő volt, egy ügyes kezű piktor, egy teljesen öntörvényű zseniális dilettáns. Nem ismerünk tőle más képet, de még csak hasonlót sem.

Szíven ütött, amit közölt. Újra körbenéztem a templombelsőn. Csúcsívek bordázták a mennyezetet, szép és viszonylag magas tetőszerkezet, de alatta a dísz nélküli karzat, a szószék, a csöpp kis szüette orgona, a padok nyers, durva felületű kiképzése, szegény, kispénzű eklézsiára vallott. Lehet, hogy ebből a környezetből jött ennek a kétségkívül páratlan alkotásnak a festője. Vidéki ember lehetett, egyetlen iskolához sem tartozó, amolyan ide-oda vándorló piktor. Esetleg korán elhalt, mielőtt életműve kiteljesedett volna, s talán ezért nem tartotta számon az utókor. De az is lehet, hogy megrendelések hiányában fordított hátat a festészetnek, feladta, nem volt a korában sikere, nem értették. Olyan művész volt, akit nem karolt fel senki.

Néztem a képet, és lassan felfedeztem a hiányosságait is. Mária félig hunyt szeméből záporosóként hullott a könny, és könnycseppjei, megtagadva a gravitációt, inkább az égbolt felé közelítettek, mint a földre. János riadt tekintete,

az arca, az elnyíló szája egy állatra, leginkább egy bárányra emlékeztetett. A csillagok sugarai pedáns rendben vették körbe az égitesteket, mint ahogy a gyerekrajzokon látható. De ez nem számított semmit, a bűvöletből, a csodálatomból nem vont le szemernyit sem. Míg a padosorokat elhagyva megindultunk a kijárat felé, végig a festményt néztem. Nem tartozom az érzelgős emberek közé, de ahogy ballagtunk le a kis domboldalon, megindultan, mély hálával gondoltam a rég halott ismeretlenre. – Akárhogy is, zseniális meglátású ember volt – mondtam félig magamnak, már a kocsiban ülve. – Lehet, hogy nem tartozott a fények és árnyak avatott kezelői közé, hiányzott belőle a részletekben is megbúvó festők magabiztossága, még azt is hajlandó vagyok elismerni, hogy kismesteres, jobb szó híján vidékies néhány megoldásában, lehet. De Istenemre mondom, ennél bátrabb Krisztus-ábrázolást még sosem láttam. Ebben a kis templomban, a heimfeldi templom falán egy olyan képpel örvendeztette meg a maroknyi gyülekezetet, ami kitágította az addigi ábrázolás meglévő dimenzióit, olyan utakon járt, amire csak jóval később, óvatosan helyezték lábukat a későbbi korok festői.

Ezért minden tiszteletem az övé!